

Національна академія наук Азербайджану.

Національна академія наук Азербайджану – головна державна наукова установа, що забезпечує організацію, координування й розвиток фундаментальних і прикладних досліджень у країні, була створена в 1945 р. на базі Азербайджанської філії АН СРСР і мала назву Академія наук Азербайджанської РСР. Першим президентом академії обрали відомого вченого-хірурга, доктора медичних наук, академіка АН Азербайджанської РСР М. М. Міргасімова. Спочатку до складу АН Азербайджанської РСР входило чотири відділення: Фізико-технічних наук, Геолого-хімічних наук, Біологічних і сільськогосподарських наук, Суспільних наук; науково-дослідні бази в Нахчівані, Гянджі, Ханкенді та Кубі, 16 науково-дослідних інститутів: нафти, фізики, енергетики ім. І. Г. Єсьмана, будівельних матеріалів і споруд, геології, хімії, географії, ботаніки ім. В. Л. Комарова, зоології, агрохімії та ґрунтознавства, експериментальної медицини, історії ім. А. К. Бакіханова, літератури ім. Н. Гянджеві, мови, азербайджанського мистецтва ім. У. Гаджибекова, філософії, три музеї: історії Азербайджана, літератури ім. Н. Гянджеві, природничий музей ім. Г. Зардабі та Центральна наукова бібліотека. У 1972 р. Нахчіванську науково-дослідну базу було перетворено на науковий центр¹. Сучасну назву академія має з 2001 р.

Основними завданнями Національної академії наук Азербайджану є організація й проведення наукових досліджень, спрямованих на захист національних інтересів, культури й традицій азербайджанського народу; підвищення ролі науки у вирішенні соціально-економічних проблем; участь у здійсненні міжнародного наукового й науково-технічного співробітництва; підготовка висококваліфікованих наукових кадрів. Учені академії беруть участь у державній експертизі наукових й економічних програм та інноваційних проектів державного значення; займаються розробками комплексних прогнозів науково-технічного розвитку Азербайджану; вносять пропозиції щодо підготовки нормативно-правових документів, що регулюють відносини у галузі науки; проводять наукові сесії, конференції, симпозіуми. У своїй діяльності академія керується власним статутом й іншими чинними законодавчими документами Азербайджанської Республіки. Основним джерелом фінансування НАН Азербайджану є кошти з державного бюджету, пожертви від юридичних і фізичних осіб, а також інші

---

¹ Национальная академия наук Азербайджана. История основания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.science.az/ru/cat.php?fid=history>.

види фінансування, не заборонені законодавством.

До персонального складу академії входять дійсні члени (академіки), члени-кореспонденти й іноземні члени.

Академіками обираються вчені, які є громадянами Азербайджану, зробили вагомий внесок у розвиток науки, збагатили її новими відкриттями та створили наукові школи. Членами-кореспондентами обираються вчені, які мають визначні наукові заслуги й збагачують її цінними дослідженнями. Іноземними членами обираються вчені зарубіжних країн, які сприяють розвитку азербайджанської і світової науки. Члени НАН Азербайджану обираються довічно.

Керівними органами академії є загальні збори, президія й президент.

Загальні збори – вищий орган колегіального управління НАН Азербайджану, що приймає статут; визначає її структуру й основні напрями фундаментальних досліджень у країні; обговорює й затверджує щорічний звіт про наукові досягнення академії; обирає академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів; встановлює чисельність і склад членів президії; обирає президента академії, першого віце-президента, віце-президентів, академіка-секретаря академії; створює й ліквідує наукові відділення й науково-дослідні установи, а також організації соціального обслуговування академії. Загальні збори скликаються за потреби, але не менше одного разу на рік, проводяться у квітні.

Наукове й науково-організаційне керівництво НАН Азербайджану, її галузевими відділеннями й науково-дослідними установами в період між засіданнями загальних зборів здійснює президія. Вказаний орган управління академії скликає й проводить сесії загальних зборів; координує фундаментальні й прикладні дослідження, що проводяться науковими установами академії; визначає напрями діяльності регіональних наукових центрів; затверджує положення про відділення академії; вирішує питання, пов'язані з проведенням наукових сесій і конференцій; затверджує видавничі плани академії та здійснює контроль за їх виконанням; бере участь у підготовці нормативно-правових актів, інших документів з науково-технічної політики; засновує премії в різних галузях науки; затверджує щорічний бюджет академії, а також здійснює контроль за правильним використанням виділених коштів. До керівного складу президії входять президент академії, перший віце-президент, віце-президенти й академік-секретар академії. Вибори складу президії проводяться раз на п'ять років.

Президент академії здійснює загальне керівництво установою, представляє її на державному й міжнародному рівнях; затверджує встановлений президією розподіл виділених з державного бюджету

фінансових коштів між науковими установами академії; видає в межах своїх повноважень накази, постанови й розпорядження. З 2001 р. діючим президентом НАН Азербайджану є вчений у галузі фізики, академік НАН Азербайджану М. К. Керімов.

Основним науковим і науково-організаційним центром, який об'єднує членів академії, обраних по одній або декількох суміжних галузях науки, є відділення. Вищий керівний орган відділення – його загальні збори. У період між сесіями роботою загальних зборів відділення керує Бюро, яке очолює академік-секретар. Головною структурною базою НАН Азербайджану є її науково-дослідні установи (інститути, наукові центри, обсерваторії, музеї, бібліотеки), що проводять фундаментальні наукові дослідження².

На сучасному етапі до складу Національної академії наук Азербайджану входять Відділення фізико-математичних і технічних наук з Інститутом фізики, Інститутом кібернетики ім. А. І. Гусейнова, Інститутом математики і механіки, Шамахінською астрофізичною обсерваторією ім. Н. Тусі, Інститутом радіаційних проблем, Інститутом інформаційних технологій; Відділення хімічних наук з Інститутом нафтохімічних процесів ім. Ю. Г. Мамедалієва, Інститутом хімічних проблем ім. М. Ф. Нагаєва, Інститутом хімії присадок ім. А. М. Кулієва, Інститутом полімерних матеріалів; Відділення наук про Землю з Інститутом геології та Інститутом географії ім. Г. А. Алієва; Відділення гуманітарних і суспільних наук з Інститутом історії ім. А. К. Бакіханова, Інститутом археології й етнографії, Інститутом економіки, Інститутом філософії, соціології та права, Інститутом сходознавства ім. З. М. Буньядова, Інститутом з прав людини, Інститутом літератури ім. Н. Гянджеві, Інститутом мовознавства ім. Насімі, Інститутом рукописів ім. М. С. Фізулі, Інститутом архітектури і мистецтва, Музеєм історії Азербайджану, Музеєм азербайджанської літератури ім. Низамі Гянджеві, Будинком-музеєм Гусейна Давида, Інститутом фольклору; Відділення біологічних наук з Інститутом ботаніки, Інститутом зоології, Інститутом генетичних ресурсів, Інститутом фізіології ім. А. І. Караєва, Інститутом ґрунтознавства й агрохімії, Інститутом мікробіології, Центральним ботанічним садом і Мардакянським дендрарієм. При президії академії діють також три регіональні наукові центри: Гянджинський, Шекінський і Ленкоранський; Нахчіванське регіональне відділення, Центр наукових інновацій, Республіканський центр сейсмічної служби, Науковий центр «Азербайджанська національна енциклопедія», Редакційно-

---

² Устав Национальной академии наук Азербайджана // Бюллетень Международной ассоциации академий наук / Международная ассоциация академий наук (МАН). – К., 2003 – № 13. – С. 5–23.

видавничий і поліграфічний центр «Елм», Республіканська рада з організації та координації наукових досліджень, Інститут технічної естетики й Центральна наукова бібліотека.

Офіційним друкованим органом Національної академії наук Азербайджану є «Вісник НАН Азербайджану». Академія видає також «Вісті НАН Азербайджану» із серіями: біологічні науки; фізико-математичні й технічні науки; історія, філософія й право; гуманітарні науки; економіка; геологія; «Доповіді НАН Азербайджану», «Азербайджанський фізичний журнал», «Азербайджанський астрономічний журнал», «Азербайджанський хімічний журнал», «Праці Інституту математики й механіки», «Праці Інституту зоології», «Тюркологія», «Прикладна й обчислювальна математика» та ін. За останні п'ять років діяльність НАН Азербайджану зазнала значних досягнень у різних галузях науки, зокрема в нафтовій промисловості, хімії, біології, геології, генетиці, географії, інформаційних технологіях, мікробіології, фізиці, фізіології, біології та ін. Співробітники Гянджинського регіонального наукового центру НАН Азербайджану розробили нову технологію видобутку нафти; провели паспортизацію виробничих відходів; одержали в процесі багаторічних досліджень екологічно чисті фарбники тощо.

Співробітники Шекінського регіонального наукового центру НАН Азербайджану створили стійкі до хвороб лінії шовкопряда й нові сорти кизилу, яблуні й груші; дослідили роль мікроелементів під час виявлення рудних родовищ.

Центром наукових інновацій НАН Азербайджану розроблено проекти програм про інновації, створено базу інноваційних робіт й автоматизований банк інформації зареєстрованих науково-дослідних і випробувальних конструкторських розробок.

Учені Інституту генетичних ресурсів НАН Азербайджану дослідили якості різних рослинних екстрактів і розробили методику їх застосування в лікувально-профілактичному харчуванні груп підвищеного ризику, зібрали велику колекцію багаторічних рослинних культур.

У процесі багаторічних досліджень Інститутом географії ім. Г. А. Алієва НАН Азербайджану розроблено фізико-географічну модель запобігання забрудненню Каспійського моря за різних гідрометеорологічних умов; складено Агрокліматичний атлас Азербайджанської Республіки й комплексний гідрометеорологічний атлас Каспійського моря; створено нестационарну модель приводного шару атмосфери; розроблено нову систему й методику сільськогосподарського районування Азербайджану.

Ученими в галузі інформаційних технологій НАН Азербайджану

створено й впроваджено в постійну експлуатацію нову мережу Інтернет з інтелектуальними особливостями, що охоплює всі академічні наукові установи; розроблено систему обробки інформації «чорних скриньок» літаків-винищувачів, яка використовується на всіх військових аеродромах країни. Для військ ППО співробітниками Інституту інформаційних технологій НАН Азербайджану створено систему, що дає можливість передавати інформацію про літаючі об'єкти в центральний контрольний пункт за допомогою корпоративної мережі спеціального призначення.

Азербайджанські мікробіологи розробили біотехнологічну методику збільшення виходу нафти в пластах, яка базується на фізіологічній діяльності мікроорганізмів нафтового окислення, а також створили бактеріологічну схему вилуговування металів з руди.

Ученими-фізиками НАН Азербайджану було досліджено кінетичні й оптичні якості напівпровідникових матеріалів, халкогенідів металів і створено нові гальваномагнітні, термомагнітні й тензометричні перетворювачі. На основі структур метал-пористого кремнію співробітниками Інституту фізики НАН Азербайджану створено надчуттєві детектори вологості, водню й моноокису вуглецю; розроблено акустикооптичний панорамний приймач і фільтр; виконано комплекс робіт з виявлення кумулятивного нарощування перенапруг, що виникають у нелінійних електричних мережах високої напруги. Науковим колективом вказаного інституту проведено також вдалі випробування Endcap калориметра установки ATLAS і розрахунки процесів народження частинок з різним кварковим складом.

Співробітниками Інституту радіаційних проблем НАН Азербайджану в процесі багаторічних досліджень було встановлено закономірності утворення й рекомбінації центрів люмінесценції монокристалів GaS під впливом гамма-випромінення; виявлено фізико-хімічні закономірності процесів газифікації твердих органічних відходів з використанням поновних джерел енергії та радіації; уперше було проведено підготовку сирої нафти до переробки в умовах нафтових промислів з використанням сонячної енергії.

Інститутом фізіології ім. А. І. Караєва НАН Азербайджану досліджено нейрохімічні й нейрофізіологічні особливості формування і функціонування аналізаторів організму, що розвивається; визначено онтогенетичні особливості реабілітації порушених функцій аналізаторів і при цьому виявлено значущість глутамінергічної системи мозку. Ученим-фізіологам НАН Азербайджану вдалося встановити також екологічні критерії росту каспійського осетра в екстремальних умовах і дослідити особливості їх фізіологічних систем у забрудненому середовищі.

Значних успіхів досягли азербайджанські біологи. Науковим колективом Центрального ботанічного саду НАН Азербайджану створено генофонд і колекцію шести рідкісних і зникаючих видів ірису, досліджено процес їх розмноження. Уперше на основі новітньої методики біологами складено ґрунтову карту Саду масштабом 1:1000. Інститутом ботаніки НАН Азербайджану досліджено якісний і кількісний склад біологічно активних речовин, які було отримано з різних органів корисних рослин флори Азербайджану; розроблено нову технологію приготування біомедичних засобів і харчових добавок.

Науковцями Шамахінської астрофізичної обсерваторії ім. Н. Тусі досліджено високочастотні радіосигнали, що проходять через іоносферу; створено новий механізм сонячної активності, нові системи спостереження і світлоприймачі; підготовлено електронний кометний каталог, на основі якого виявлено невідомі раніше ефекти в системі комет, а також розроблено теорію неадіабатичних коливань у сонячній атмосфері.

Національна академія наук Азербайджану проводить активне співробітництво з науковими організаціями зарубіжних країн, зокрема з установами Національної академії наук України. У 2008 р. президента НАН України академіка Б. Патона було нагороджено президентом Азербайджанської Республіки І. Алієвим орденом Слави за особливий внесок у розвиток азербайджансько-українських наукових зв'язків. Співробітники Центру наукових інновацій НАН Азербайджану, Київського університету права НАН України, Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Кавецького НАН України, спільно зі своїми російськими й казахськими колегами брали участь у II Міжнародній науково-практичній конференції «Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки», яка відбувалася в листопаді 2010 р. у м. Львів. Під час конференції вчені обговорювали проблеми формування теоретичних основ керування інтелектуальним капіталом в умовах економічних знань, становлення й розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності й міжнародного співробітництва, комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, підготовки кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності³.

У травні 2011 р. учені Інституту філософії, соціології та права НАН Азербайджану й Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України взяли

---

³ В Дипломатической академии Украины прошла Международная научно-практическая конференция «Международно-правовые механизмы урегулирования региональных конфликтов» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.azembassy.com.ua/press_office/news/1054/.

участь у II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання, проблеми й перспективи розвитку гуманітарного знання в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти», у рамках якої висвітлювалися питання сучасних вимірів і співвідношення релігії та цивілізації, методологічні й естетичні проблеми формування культурного простору людини, стратегії розвитку освіти в контексті глобалізації, питання економічної політики в умовах інформаційного простору⁴. У тому ж році співробітники Інституту філософії, соціології та права НАН Азербайджану, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України й Дипломатичної академії України МЗС України в рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародно-правові механізми врегулювання регіональних конфліктів» обговорювали питання азербайджансько-вірменського конфлікту в Нагорному Карабасі в кінці 1980-х років, а також події Ходжалінської трагедії – кровопролитної сутички між азербайджанцями і вірменами в лютому 1992 р., унаслідок якої загинуло близько 500 осіб⁵. Учені Інституту сходознавства ім. З. М. Буніятова НАН Азербайджану, Інституту літератури ім. Н. Гянджеві НАН Азербайджану, Інституту мовознавства ім. Насімі НАН Азербайджану й Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України брали участь у XV Сходознавчих читаннях А. Ю. Кримського, які відбулися в жовтні 2011 р. в Києві. Під час роботи конференції між її учасниками відбулися жваві дискусії і обговорення питань походження тюркської народності, мови й літератури народів Близького Сходу, проблеми політичного й культурного розвитку країн Південної та Східної Азії тощо⁶.

У травні 2012 р. співробітники Інституту всесвітньої історії НАН України спільно з азербайджанськими колегами взяли участь у Міжнародній науковій конференції «Роль Чорноморсько-Каспійського регіону для європейської та глобальної енергетичної безпеки», яка відбувалася в Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України. Під час роботи конференції обговорювалися проблеми зростання ролі Чорноморсько-Каспійського регіону у сфері видобутку й транзиту енергетичних ресурсів, політичні й економічні

---

⁴ Развитие связей Российской академии наук с научным сообществом стран СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ras.ru/about/cooperation/internationalcooperation1.aspx>.

⁵ В Дипломатической академии Украины прошла Международная научно-практическая конференция «Международно-правовые механизмы урегулирования региональных конфликтов» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.azembassy.com.ua/press_office/news/1054/.

⁶ XV Сходознавчі читання А. Ю. Кримського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oriental-studies.org.ua/index.php?news=4166>.

аспекти розбудови енерготранспортних коридорів у регіоні, досягнення балансу національних інтересів Азербайджану та України в контексті глобальної енергетичної безпеки. У рамках конференції відбулася презентація наукового доробку дослідників Інституту всесвітньої історії НАН України: монографій «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього», «Культурно-цивілізаційний простір Європи та України: особливості становлення й сучасні тенденції розвитку», «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин», а також обмін інформацією про нові наукові розробки, публікації і плани майбутніх наукових досліджень. Між учасниками заходу було досягнуто домовленості про подальше активне наукове співробітництво, зокрема організацію круглих столів, симпозіумів, видання часописів тощо ⁷.

Національна академія наук Азербайджану як член Міжнародної асоціації академій наук бере участь в організації її наукових форумів, роботі редакційних рад наукових видань; проводить обмін інформацією про нові наукові досягнення й розробки. У 2011 р. азербайджанські археологи й історики спільно з українськими, російськими, грузинськими і вірменськими колегами закінчили роботу над виданням «Крим і Кавказ в епоху Середньовіччя» ⁸ (*Шихненко І., канд. іст. наук, наук. співроб. Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*).

---

⁷ Зустріч з азербайджанськими науковцями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivinas.gov.ua/node/33>.

⁸ Развитие связей Российской академии наук с научным сообществом стран СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ras.ru/about/cooperation/internationalcooperation1.aspx>.